

Ο ΓΙΔΑΣ ΣΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

Για την Τουρκοκρατία και τις συνθήκες ζωής των υποδουλωμένων προγόνων μας έχουμε οι περισσότεροι μια γενική και συγκεχυμένη εικόνα, που προέρχεται μόνο από τις γνώσεις των σχολικών βιβλίων και που οπωσδήποτε αφορά ολόκληρο τον ελλαδικό χώρο. Έτσι μας λείπει η δυνατότητα να φανταστούμε πως ήταν τότε ο τόπος που γεννηθήκαμε, να στήσουμε δηλαδή στο μυαλό μας το σκηνικό του χώρου και να ζωντανέψουμε τις συνθήκες εκείνου του τρόπου ζωής. Στο κείμενο που ακολουθεί γίνεται προσπάθεια να ζωντανέψουν εικόνες από την καθημερινή ζωή στο Γιδά τα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας και παράλληλα να διασωθούν εκείνες οι συνήθειες της ζωής, που διατηρούνται πια μόνο στη μνήμη των γεροντότερων.

Οι πληροφορίες που θα παραθέσω αφορούν την περίοδο των αρχών του αιώνα μας και προέρχονται κυρίως από τη ζωντανή αφήγηση του Γρηγ. Α Μοσχόπουλου, 81 χρονών σήμερα, που επί χρόνια διατέλεσε γραμματέας του Αγροτ. Συνεταιρισμού και τον οποίο αισθάνομαι και πάλι υποχρεωμένος να ευχαριστήσω θερμά.

Ο Γιδάς τότε ήταν ένα μεγάλο χωριό με 800 κατοίκους περίπου. Η περιοχή ολόκληρη γύρω του ήταν τσιφλίκι με έκταση 19.500 στρέμματα και τελευταίο ιδιοκτήτη του τον Ισίν-μπέη. Ο ίδιος ο μπέης δεν κατοικούσε στο Γιδά, αλλά στην Κωνσταντινούπολη. Εδώ είχε εγκαταστήσει στο κονάκι του, σαν επιστάτη του τσιφλικιού του έναν γέρο χότζα του Χουζνί εφέντη. Πάντως η τουρκική παρουσία στο Γιδά ήταν μηδαμινή. Οι γεροντότεροι θυμούνται δύο Τούρκους πεταλωτήδες στην παλιά αγορά, τον γερό Ισούφ και το Μεχμέτ. Σ' αυτούς θα πρέπει να προστεθούν και μερικοί τουρκόγυφτοι οργανοπαίκτες (ονομαστός ήταν ο Μαμούτης) και ζητιάνοι (θα θυμούνται αρκετοί τον Ρασίμ).

Ο αριθμός αυτός αυξήθηκε αργότερα με τον Τσαούση και τους τζανταρμάδες του, όταν η έδρα της τουρκικής αστυνομίας μεταφέρθηκε από το Λιανοβέργι στο Γιδά.

Ο υπόλοιπος πληθυσμός ήταν η μεγάλη πλειοψηφία των Ελλήνων, που οι Τούρκοι τους αποκαλούσαν «γερατζήδες», δηλαδή κολλήγους, γεωργοεργάτες του τσιφλικιού. Η γης ανήκε στον μπέη και οι χωρικοί για να ζήσουν έπρεπε να δουλέψουν στο τούρκικο κτήμα. Πήγαιναν λοιπόν στο κονάκι και ζητούσαν από τον Χουνζί εφέντη σπόρο, για να σπείρουν τα χωράφια, ή ακόμη και ζευγάρια για όργωμα, δηλώνοντας συγχρόνως το είδος της καλλιέργειας και τον αριθμό των στρεμμάτων που θα καλλιεργούσαν. Πίσω απ' το κονάκι (στο χώρο της σημερινής Δημαρχίας) οι Τούρκοι είχαν μεγάλες αποθήκες κι εκεί μέσα είχαν φυλαγμένα ό,τι χρειαζόταν για την καλλιέργεια της γης. Χρέωναν στον Έλληνα γεωργό οτιδήποτε έπαιρνε και στη συνέχεια, μετά τη σπορά, μετρούσαν τα στρέμματα που είχε σπείρει ο καθένας.

Τον καιρό του θερισμού του σιταριού Τούρκοι αγροφύλακες μετρούσαν τα δεμάτια που είχε το χωράφι. Ο Έλληνας καλλιεργητής ήταν υποχρεωμένος να μεταφέρει 50 δεμάτια στο μεγάλο αλώνι που υπήρχε μπροστά στο κονάκι (στο σημείο της συμβολής των σημερινών οδών Μακεδονομάχων και Σχολείων) και εκεί, μπροστά στα μάτια των Τούρκων, ν' αλωνίσει τα 50 δεμάτια, για να δουν πόσες οκάδες καθαρό σιτάρι θα βγάλουν. Με βάση λοιπόν το σιτάρι που δίνουν τα 50 αυτά δεμάτια υπολόγιζαν οι Τούρκοι αφέντες το σιτάρι που έπρεπε να παραδώσει ο Έλληνας γεωργός απ' το σύνολο των μετρημένων δεματιών.

Ο φόρος στον μπέη ήταν το μισό της σοδειάς και 10% ο επιπλέον από το υπόλοιπο που «έμενε» στα χέρια του καλλιεργητή. Έτσι αναγκαζόταν οι Έλληνες να μηχανεύονται τρόπους, ώστε να παραδίνουν όσο το δυνατόν λιγότερο σιτάρι στους Τούρκους. Όταν λοιπόν αλώνιζαν τα 50 αντιπροσωπευτικά δεμάτια, άφηναν στο λίκνισμα το σπόρο να πέφτει μέσα στ' άχυρα και παρούσιαζαν έτσι λιγότερο καθαρό

σιτάρι σαν παραγωγή, οπότε αναλογικά ήταν μικρότερο και το ποσοστό που έπρεπε να παραδώσουν.

Το καλαμπόκι έπρεπε επίσης, αφού το σπάσουν, να το μεταφέρουν πάλι στ' αλώνι του μπέη και να το ξεφλουδίσουν εκεί. Στο τέλος μοίραζαν σε δύο μεγάλα βαρέλια τις ρόκες, κι όταν έφευγαν έπαιρναν μόνο το ένα για το σπίτι τους. Στην προσπάθεια τους δε να κλέψουν τον Τούρκο, πήγαιναν με τα κάρρα τα βράδια στα χωράφια ριψοκινδυνεύοντας, μάζευαν καλαμπόκια και τ' έκρυβαν στα σπίτια τους.

Τα ίδια περίπου γινόταν και για τα άλλα προϊόντα, σουσάμι, κριθάρι, φασόλια κτλ.

Μόνο έτσι μπορούσαν να εξασφαλίσουν οι Έλληνες το ψωμί για την οικογένεια τους και την διαμονή τους στο χωριό. Γιατί αν για οποιοδήποτε λόγο κάποιος δεν ήταν σε θέση να καλλιεργήσει, τότε οι Τούρκοι τον έβγαζαν απ' το σπίτι και τον έδιωχναν απ' το χωριό. Στον δε ιερέα του χωριού, επειδή δεν καλλιεργούσε, επιβάλλανε φόρο δύο χρυσές λίρες το χρόνο για το οικόπεδο του σπιτιού του. Κι όποιος τυχόν έμενε σε σπίτι το 'χε κτίσει .ο μπέης, πληρούνε ξεχωριστό φόρο κάθε χρόνο. Γι' αυτό φρόντιζαν οι Έλληνες να χτίζουν μόνοι τα σπίτια τους.

Μόνο στην κτηνοτροφία δεν επέβαλαν φόρο οι Τούρκοι κι έτσι οι χωρικοί προσπαθούσαν να διατρέφουν όσο το δυνατόν περισσότερα ζώα, που μπορούσαν να τα πουλούν ελεύθερα και να εξοικονομούν χρήματα. Λέγεται δε ότι τότε στο Γιδά υπήρχαν περίπου 7.000 πρόβατα και 1.000 γάλα ζώα, απ' τα οποία ξεχώριζε μια ράτσα βοδιών με μεγάλα και καμπυλωτά κέρατα. Εφόσον οι υπόδουλοι Γιδιώτες καλλιεργούσαν το τούρκικο τσιφλίκι και δίναν παραπάνω απ' το μισό της σοδειάς στο μπέη δεν είχαν καμιά ενόχληση από τους Τούρκους. Εκτελούσαν ελεύθερα τα θρησκευτικά τους καθήκοντα και διατηρούσαν σχολείο με 60-70 περίπου μαθητές. Σαν δάσκαλοι εκείνης της εποχής μνημονεύονται οι: Γ. Ραδίτσης, Δ. Οικονόμου, Περ. Κωνσταντινίδης, Θ. Κουκουλούδης, Αντ. Μοσχόπουλος (ιερέας), Κ. Κουρκούτας Γρ. Σάτης και η διδασκάλισσα Ρόζα. Μάλιστα αναφέρεται ότι στην Ε' και ΣΤ' Δημοτικού οι μαθητές διδάσκονταν Ελληνικά, Τουρκικά και Γαλλικά.

Οι χωριανοί συγκεντρωνόταν στον νάρθηκα της εκκλησίας κι εκεί εξέλεγαν την εκκλησιαστική επιτροπή και τον μουχάρη (πρόεδρο Κοινότητας) με τους αζάδες (συμβούλους - αντικαταστάτες). Ένα από τα κύρια καθήκοντα των μουχάρηδων ήταν και το να δίνουν τις απαραίτητες βεβαιώσεις ιδιοκτησίας για τις συχνές αγοραπωλησίες ζώων. Σ' αυτό το γεγονός αναφέρεται και η παρακάτω γραφική λεπτομέρεια του τρόπου με τον οποίο σφράγιζε τις βεβαιώσεις ο μουχάρης: άναβε το λυχνάρι, έβαζε τη σφραγίδα στην κάπνα της φλόγας του και σφράγιζε με την καπνιά. Σαν τελευταίο μουχάρη θυμούνται τον Αργ. Δεληπάλα, με αζάδες τους Γ. Μοσχόπουλο και Δ. Κούγκα.

Κάθε Δεκαπενταύγουστο οι χριστιανοί γιόρταζαν το πανηγύρι τους, οπότε γινόταν μεγάλη εμποροπανήγυρη αλλά και ζωοπανήγυρη, που συγκέντρωνε πολύ κόσμο απ' όλο το Ρουμλούκι. Το εμπορικό κέντρο του Γιδά ήταν ο χώρος που σήμερα αποκαλείται «παλιά αγορά» (στο σημείο της συμβολής των οδών Μακεδονομάχων και Β. Παύλου). Εκεί ήταν συγκεντρωμένα τα εμπορικά καταστήματα και εκεί γινόταν κάθε Παρασκευή το παζάρι. Στο κέντρο του χώρου υπήρχε ένα μεγάλο στρογγυλό ξύλινο υπόστεγο, σκεπασμένο με κεραμίδια στην κορυφή του οποίου κυμάτιζε η τουρκική σημαία με την ημισέληνο. Κάτω απ' αυτό έστηναν τους πάγκους τους οιπραματευτάδες που ερχόταν απ' τα Γιαννιτσά, την Βέροια, την Κοζάνη και απ' τα γύρω χωριά. Συγκεκριμένα για τους Κοζανίτες θυμούνται πως πουλούσαν κυρίως παπούτσια, ενώ οι Ρουμλουκιώτες ενδιαφερόταν ιδιαίτερα για τις αγοραπωλησίες ζώων.

Γύρω απ' το υπόστεγο ήταν τα κτίρια των μόνιμων εμπορικών καταστημάτων, που στην πλειοψηφία τους ανήκαν σε Ηπειρώτες. Υπήρχαν 5-6 μπακάλικα, καφεπωλείο,

αρτοποιείο, χασάπικο, πεταλωτήριο ακόμη και σιδερωτήριο... φεσιών, επειδή, όπως είναι γνωστό, οι άνδρες ήταν υποχρεωμένοι να φοράνε κόκκινο φέσι με μακριά μαύρη φούντα. Σε κτίριο του χώρου της αγοράς στεγαζόταν επίσης η τουρκική αστυνομία (το σημερινό ξενοδοχείο «Δωδώνη») και δίπλα της ακριβώς ήταν ο παλιός μύλος.

Εκεί βρισκόταν επίσης και το μεγάλο πανδοχείο, όπου διανυκτέρευαν ή έτρωγαν στο μαγειρείο του οι αραμπατζήδες που περνούσαν απ' το Γιδά εκτελώντας με διπλά κάρρα το δρομολόγιο Κοζάνη - Θεσ/νίκη.

Απ' το Γιδά περνούσε και η σιδηροδρομική γραμμή που ένωσε τη Θεσσαλονίκη με τα Μπιτόλια (Μοναστήρι). Όπως θυμούνται από διηγήσεις των πατεράδων τους, όταν το 1894 πέρασε από 'δω το πρώτο τραίνο, οι κάτοικοι-μείναν κατάπληκτοι από το «αμάξι που έτρεχε δίχως βόδια»! Από τότε χρονολογείται και το κτίριο του Σ. Σταθμού του Γιδά. Σαν σταθμάρχες θυμούνται δυο αδέρφια Ναζιώτες, καθολικούς, τους Πυγμαλίωνα και Ρένο Καραϊσκάκη, που έμεναν στο κτίριο του Σταθμού με τον πατέρα τους, επίσης καθολικό. Ι. Καραϊσκάκη. Σε Μακεδονικό Ημερολόγιο του 1908 (σελ. 322) σώζεται μια φωτογραφία του Σ. Σταθμού Γιδά και διακρίνεται ο σταθμάρχης με το χαρακτηριστικό τούρκικο φέσι, περιστοιχισμένος από γυναίκες του χωριού που φοράνε τη χαρακτηριστική τοπική φορεσιά.

Διηγούνται πως το 1908 πέρασε με το τραίνο από το Σ. Σταθμό του Γιδά ο Σουλτάνος Ρεσάτ που πήγαινε στα Μπιτόλια για επιθεώρηση. Οι Τούρκοι είχαν μαζέψει όλον τον πληθυσμό και παρέταξαν τους δασκάλους με τους μαθητές που κρατούσαν τις κόκκινες τουρκικές σημαιούλες. Σαν μπάντα είχαν..., 5 ζυγιές νταούλια. Όταν σταμάτησε το τραίνο με τον Σουλτάνο τα νταούλια έπαιζαν και ενώ οι Τούρκοι τον χαιρετούσαν, οι μαθητές τραγουδούσαν ένα τουρκικό τραγούδι που τελείωνε με το «Πατισάχ τσόκ γιασά» (Να ζήσει ο βασιλιάς χρόνια πολλά). Λένε ότι τότε ο ξενοδόχος Γ. Λαφαζάνης έδωσε δώρο στον Ρεσάτ ένα ζαρκάδι κι εκείνος του 'ριξε 2 χρυσές λίρες... μπαξίσι.

Βέβαια δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι κατά την περίοδο για την οποία μιλάμε διαδραματιζόταν τα γεγονότα του Μακεδονικού αγώνα στον βάλτο των Γιαννιτσών. Ο Γιδάς τότε, όπως κι όλα σχεδόν τα χωριά του Ρουμλουκιού, συγκλονιζόταν λόγω της ενεργού συμμετοχής του στον αγώνα. Τα γεγονότα εκείνα όμως αποτελούν ένα άλλο μεγάλο κεφάλαιο της ιστορίας αυτού του τόπου, με το οποίο ίσως ασχοληθούμε μια άλλη φορά.

Εφημερίδα «ΛΑΟΣ» αρ. φύλλων: 1454/25-9-1980, 1455/26-9-1980, Εφημερίδα «ΑΙΕΞΑΝΔΡΙΝΗ ΦΩΝΗ», αρ. φύλλον 2/2-2-1984.

Ρουμλουκιώτικα Σημειώματα 1980 – 1988, Γιάννης Δ. Μοσχόπουλος, σελ. 49 - 52